

METROPOLİS TERRAKOTTALARI HAKKINDA İNCELEMELER

Serdar AYBEK*

ÖZET: Makalede İzmir İli Torbalı ilçesi sınırlarında İonia bölgesindeki Metropolis antik kenti terrakotta örneklerinin tümü genel olarak tanıtılmıştır. Terrakottalar ışığında Metropolis'deki tanrılar dünyasına, sosyal ve kültürel yaşantıya dair sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Eserlerin buluntu yerlerine göre dağılımı ve buluntu alanının tanımlamasındaki işlevleri üzerinde durulmuş, ayrıca Metropolis'de bir üretim yeri olup olmadığı sorununa değinilmiştir. Genel olarak Helenistik ve Roma Dönemine ait olan eserler, kentin parlak günler yaşadığı M.Ö. 2.-1. yüzyıl ile M.S. 2.-3. yüzyıl sürecine tarihlendirilmiştir. Özellikle Anatanrıça figürlerinin oluşturduğu gruba dayanarak Metropolis dışındaki mağranın kült işlevi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metropolis, İonia, Terracotta, Koroplastik, Heykelcik

THE OBSERVATION OF METROPOLIS TERRACOTTAS

ABSRTACT: The article describes terracottas of Metropolis İonia in Torbalı, İzmir and it has been tried some results on social and cultural life and the colourful divinity world of Metropolis via terracotta figurines. The article has been also mentioned findspots of figurines, the function of terracottas on describing their contexts and the discussions on location of production or workshop. Terracotta figurines of Metropolis belongs Hellenistic and Roman Period in the 2.-1. century BC and the 2.-3. century AD which are two different periods of brightest history of city.

Keywords: Metropolis, İonia, Terracotta, Coroplastic, Figurine

Giriş

Metropolis, İzmir iline bağlı Torbalı İlçesi'nin yaklaşık 5 km. güneybatısında yer alan, Yeniköy ve Özbey köyleri arasındaki tepe üzerinde M.Ö.3.yüzyılda planlı bir kent olarak kurulmuş ve M.S.2. yüzyıl ile birlikte tepenin batı yamaçlarına ve düzlüklere doğru genişlemiş bir kenttir¹ (*Resim 1*). Makaleye konu olan pişmiş toprak heykelcikler² Metropolis Antik Kenti'ne ait eserlerdir.

* Yrd. Doç. Dr. Serdar Aybek, Trakya Üniversitesi, Balkan Yerleşkesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 22030-Edirne.

¹ Metropolis'in tarihi ve coğrafyası ile ilgili ayrıntılı çalışmalar için bkz. *Recep Meriç, Metropolis; City of the Mother Goddess*, İstanbul 2004, s.25-76; Serdar Aybek, Aygün Ekin Meriç, Ali Kazım Öz, *Metropolis, İoniada Bir Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul 2009, s. 49-61.

² Latince kökenli "terracotta" teriminin kelime anlamı pişmiş toprak'tır. Arkeoloji literatüründe çoğu kez terracotta terimi ile pişmiş toprak heykelcikler ya da figürler tanımlanır. Bu kelime birçok Türkçe kaynakta da "terracotta figürinler" biçiminde kabul edilmektedir. Yine bazı Türkçe kaynaklarda kullanılan koroplastik kelimesi kilden üretilmiş plastik eserler için geçerli olan bir terimdir.

1970'li yılların sonlarındaki ilk bilimsel araştırmalardan³ sonra 1990'da arkeolojik kazılar⁴ ile Metropolis'in yeniden doğuş serüveni de başlamıştır. Burada, Metropolis'in tüm araştırma tarihi içinde tespit etmiş olduğumuz eserler hakkındaki ilk bulguları sunmaya çalışacağız. 962 parçadan oluşan koleksiyon 2 yıllık bir çalışma sonucunda tasnif edilmiş ve bu doğrultuda İzmir Efes Müzesi'nde, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde ve Kazıevi Depolarında yoğun bir faaliyet yürütülmüştür⁵. Çalışmalar TÜBİTAK'tan sağlanan Araştırma Projesi desteği ile sürdürülmüştür⁶. Eserler üzerinde bilimsel araştırmalar dışında temizlik, restorasyon ve konservasyon uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Arkeolojik Kontekst (Plan 1, Resim 1)

Buluntuların, bugüne kadar kazısı gerçekleştirilmiş belirli alanlarda yoğunluk gösterdiği dikkat çekmektedir. Kente adını veren Meter Gallesia isimli Ana Tanrıça'ya ait kült yeri işlevi gören kutsal mağarada, 1989-1990 yıllarında yapılan çalışmalarda⁷ çok sayıda adak eşyası ile birlikte 554 Anatanrıça heykelciği tam ve parça halinde tespit edilmiştir⁸. Kutsal alan olarak nitelendirilebilecek bu noktada biri büyük biri küçük iki mağara vardır. Mağaralar antik kentin yaklaşık 5 km. kuzeyindeki Gallesion Dağı'nın (Alaman Dağı) Uyuzdere Mevkisi olarak adlandırılan yamaçlarında yer alır. Kent içindeki çalışmalarda ise Akropolis, buluntular için özel bir konuma sahiptir. Burada, 1992 ve 2004 yılları arasında sürdürülen

³ Metropolis'teki ilk sistemli arkeolojik araştırmaları gerçekleştiren Recep Meriç çalışmasını 1982 yılında yayınlamış ve 1989'da kentte bilimsel kazılar başlamıştır.

R. Meriç, *Metropolis in Ionien: Ergebnisse einer Survey-Unternehmung in den Jahren 1972-1975*, Königstein/Ts.: Hain, 1982; Bu tarihten önce kenti ziyaret eden tarihçi ve gezginlerin notları ile bir takım kalıntıların tanıtımı yapılmıştır. J. Spon- G. Wheler, *Reisen durch Italien. Griechenland und die Morgenländer* 1713, s. 65; C. Texier, *Asie Mineure. Description Geographique, Historique et Archeologique*, 1862, s. 359; A.M. Fontrier, *Peri tes en Ionia Metropoleos. Mouseion kai Bibliotheke tes Euangelikes Scholes*, Smyrne 1876, s.69; J. Keil-A.v.Premmerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien*, Wien: Alfred Hölder, 1914, s.101.

⁴ Recep Meriç, "Torbalı-Metropolis Kazısı 1990", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, I, XIII, Ankara 1992, s.237.

⁵ Pişmiş Toprak eserler üzerindeki çalışmalar, Metropolis'de Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Trakya Üniversitesi adına yürütülmekte olan arkeolojik araştırmaların bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu faaliyetlerimizin sürdürülmesini sağlayan tüm kurum ve kuruluşlarla, çalışma arkadaşlarımız ve öğrencilerimize teşekkürlerimi sunarım.

⁶ "Metropolis'de Bulunan Pişmiş Toprak Heykelciklerin Restore Edilmesi ve İncelenerek Yayınlanması" başlıklı TÜBİTAK Projesi çalışmalarının aksamadan yürütülmesini sağlamıştır.

⁷ Meriç 1992: 238; Recep Meriç, "1991 Yılı Metropolis Kazısı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XIV, Ankara 1993, s.368.

⁸ Aygün Ekin Meriç, *Metropolis Yakınlarındaki Anatanrıça Kült Mağarası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi (Yayımlanmamış), İzmir 2007, s. 33.

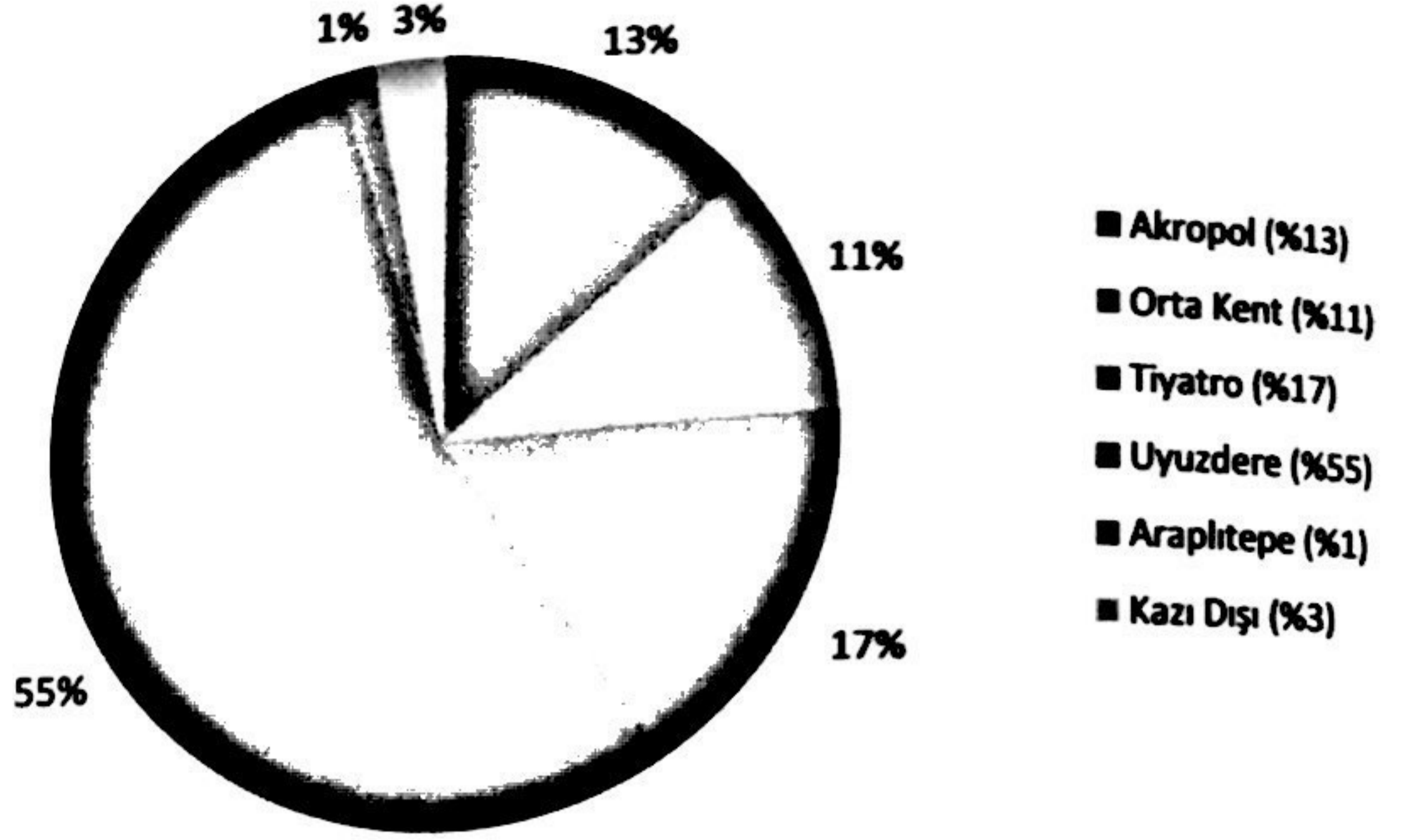
çalışmalarda kentin kuruluşundan itibaren tüm gelişimini anlayabilmemizi sağlayacak buluntular saptanmıştır⁹. Hellenistik Sur Duvarının batı tarafında, Doğu ve batı kapılarını birbirine bağlayan doğrultu üzerinde gerçekleştirilen kazılarda ve akropolis üzerindeki farklı sondajlarda tüm eserlerin %13'lük bölümü bulunmuştur (*Grafik 1*).

Araştırma kapsamında ele alınan pişmiş toprak heykelciklerin buluntu durumu ve sayısı doğal olarak çalışılan alanların genişliği ve çalışma süresi ile orantılıdır. Küçük ve hafif bir yapıya sahip olan bu tür eserlerin zaman içinde çok kolay yer değiştirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneklerin %3'lük kısmının kazılar dışında yüzey buluntusu olarak tespit edilmesi de bu nedene bağlıdır. Metropolis gibi bir yamaç kentinde bu durum, buluntuları kontekt içinde değerlendirmeyi güçleştiren bir etkidir. Diğer yandan, yukarıda değinilen Uyuzdere Kült Mağarası ya da Akropolis'deki Helenistik Mekan¹⁰ buluntularında olduğu gibi belli bir yere ait olduğu anlaşılan veya aralarında bir konu bütünlüğü bulunan eserler üzerinde önerilerde bulunabilmek daha kolaydır. Bu grup dışında kalan örneklerin buluntu durumları ile ilgili kayıtlar incelenirken, eserlerin üst teraslardaki muhtemel yapılara ait olabileceği ihtimali de düşünülmelidir. Bu bağlamda, 1991 yılında başlayan çalışmalarla günışığına çıkarılan kent merkezinde eserlerin %11'lik bölümü tespit edilmiştir. Üç terastan oluşan bu alanın en üstünde Bouleuterion ve Devlet Agorası, orta terasta Stoa, alt terasta ise Hamam-Gymnasion kompleksi ve sivil mekanlar yer almaktadır. Antik Tiyatro ve güney yamacındaki Peristyl Evde sürdürülen kazılar¹¹ eserlerin %17 sinin, son yıllarda yürütülen Aşağı Hamam ve Palaestra kazıları ise %1'inin kaydedilmesini sağlamıştır.

⁹ Recep Meriç, "Metropolis Kazısı 1992 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XV, Ankara 1995, s.420-421.; Recep Meriç, Akın Ersoy "1994 Yılı Metropolis Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XVII, Ankara 1996, s. 37; Recep Meriç, Akın Ersoy "Metropolis 1995 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XVIII, Ankara 1997, s. 154-155; Recep Meriç, "Metropolis 1996 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XIX, Ankara 1998, s. 334-335; Recep Meriç, "Metropolis 1997 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, XX, Ankara 1999, s. 338; Recep Meriç, Akın Ersoy, (Et. al), "Metropolis 1998 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 21, Ankara 2000, s. 228; Recep Meriç, Ali Kazım Öz, (Et. al), "Metropolis 2000 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 23, Ankara 2002, s. 87; Recep Meriç, Ali Kazım Öz, (Et. al), "Metropolis 2002 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 25, Ankara 2004, s. 294-295; Recep Meriç, Ali Kazım Öz, (Et. al), "Metropolis 2004 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 27, Ankara 2006, s. 251-252.

¹⁰ Aybek, Meriç, Öz 2009: 53.

¹¹ Serdar Aybek, Ali Kazım Öz, Aygün Ekin Meriç, "Metropolis 2008 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 31, Ankara 2010, s.196-198.

Grafik 1: Eserlerin buluntu yeri dağılımı

Malzeme ve Teknik

Pişmiş toprak heykelciklerin üretim aşamasının ilk basamağını kilin elde edilmesi ve hazırlanması oluşturur. Anadolu, üstün kaliteli kilin rahatlıkla temin edilebileceği topraklara sahiptir. Bu nedenle pek çok antik kentte üretimde yerel malzemenin tercih edildiğini nadiren dışarıdan getirilen kilin işlenmiş olduğunu görürüz¹². Labaratuvar analizleri, Metropolis’de bulunan pişmiş toprak ve seramik ürünlerin yapımında, yakın çevredeki kil yataklarından faydalanılmış olduğunu göstermektedir¹³. Kentteki muhtemel üretimi destekleyen bu analizler dışında tüm eserlerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan 60 farklı kil hamuru renginin¹⁴ diğer seramik buluntular ile paralel olduğu gözlemlenmiştir.

Üretim aşamasının diğer basamaklarını oluşturan kalıplama, rötuşlama, fırınlama ve bezeme işlemlerini¹⁵ incelemiş olduğumuz örneklerde tespit etmiş bulunmaktayız. Metropolis’deki heykelcikler kalıp yapımıdır. Bu

¹² Reynold A. Higgins, *Greek Terracottas*, London 1967, s.1-3; Reynold A. Higgins, *Greek Terracotta Figures*, London 1969, s.10-11.

¹³ Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Mineraloji-Petrografi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nejat Kun tarafından gerçekleştirilen analizlerde, Metropolis ve çevresinde bulunan kayalardan mermer ve dolomitik mermerler, fillitler ve değişik mineral içerikli mikaca zengin şistler, pişmiş toprak heykelcikleri oluşturan malzeme içinde yoğun olarak tespit edilmiştir.

¹⁴ Kil renklerini belirlemede Munsel Kataloğu temel alınmıştır. Munsell Soil Color Charts (1994).

¹⁵ Pişmiş toprak heykelciklerin üretim aşamaları ile ilgili ayrıntılar için bkz.: Higgins 1967, s.6; Reynold A. Higgins, *Tanagra and the Figurines*, Princeton 1987, s. 64-70; R.V. Nicholls, "Type, Group and Series: A Reconsideration of Some Coroplastik Fundamentals", *Annual of the British School at Athens*, 47, s. 217-226.

geleneksel yöntem dışında bilinen diğer yapım teknikleri kullanılmamıştır. Elde ve çarkta üretim yöntemi bu sanatın gelişim aşamasındaki ilk evreyi¹⁶ oluşturduğundan Metropolis'deki Helenistik ve Roma Dönemi örneklerinde kullanılmamıştır.

Kazılarda bulunan ve bir Herakles figürüne ait olan ön yüz kalıbı Metropolis'de üretimin olabileceğini gösteren başka bir kanıttır (*Resim 2*). Tek kalıp yöntemine¹⁷ hiçbir örnekte rastlanmamıştır. Eserler çift kalıp yöntemi ile yapılmışlardır. Hazırlanan kalıplardan biri ön yüz diğer arka yüz içindir. Bu şekilde masif ve içi boş figürler elde edilmiştir. İçi boş örneklerin kaidelerinin alt yüzeyinde ya da figürlerin arkasında pişirme sırasındaki çatlama riskinin önüne geçmek için oval ya da dairesel boşluklar açılmıştır. Bazı örneklerin ise altı tamamen boş bırakılmıştır. Her iki şekilde üretilen gövdelere masif başlar pişirme öncesinde sonradan eklenmiştir.

Boyama işlemi eserlerin büyük çoğunluğunda fırınlama sonrasında yapılmıştır¹⁸. Bu nedenle renklerin günümüze ulaşabilmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte bazı örneklerde fırınlamadan önce yüzeylerin sulandırılmış beyaz ya da doğal renkli bir astarla kaplanmış olduklarını belirtmek gerekir.

Tipler

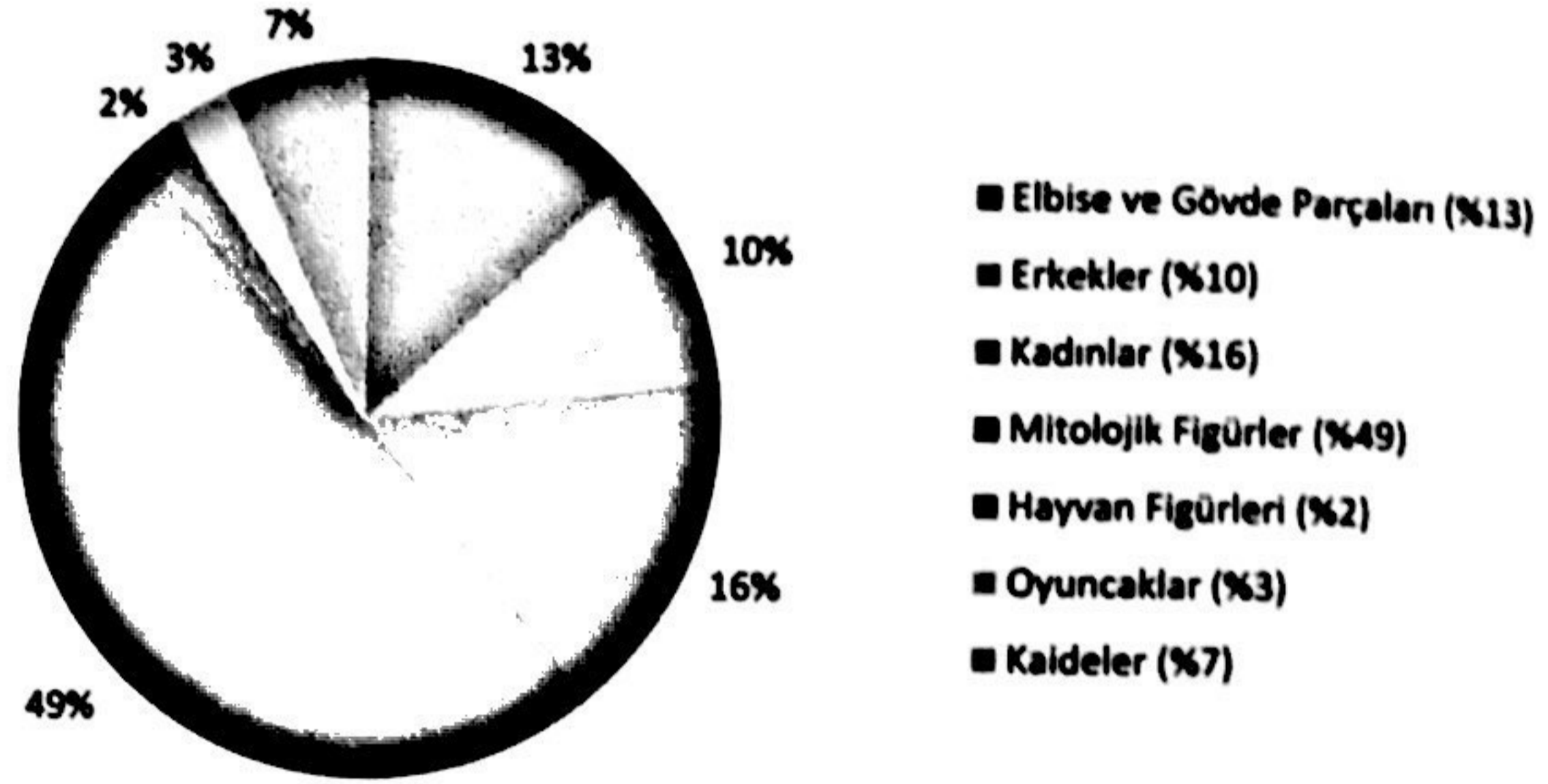
Pişmiş toprak heykelcikler Arkaik ve Klasik Dönemlerde ağırlıklı olarak adak eşyası işlevi ile kullanılmışlardır. Bu fonksiyon kesintisiz olarak Helenistik ve Roma Dönemi boyunca sürmüştür diğer yandan Helenistik Çağ

¹⁶ Terracotta üretiminde elde şekillendirme prehistorik çağlara kadar uzanan en erken yöntemdir. Klasik Arkeolojide M.Ö. 625-470 yılları arasında yoğunluk göstermektedir. Özellikle gövdelerde bu yöntem kullanılır kalıp yapımı başlar sonradan eklenir. Çömlekçi Özelliikle gövdelerde bu yöntem kullanılır kalıp yapımı başlar sonradan eklenir. Higgins 1987: çarkının kullanımı ise M.Ö.625-550 yıllarındaki kısa periyoda gerçekleşmiştir. Higgins 1987: 65; Kadın figürlerinde çan formlu etekler, silindir formlu hayvan gövdeleri çarkta şekillendirilmiştir. Heykelciklere ait kalıp yapımı başlar, elde yapılan vücut uzuvları sonradan eklenmiştir. Bu tür eserler çoğu kez seramik ustaları tarafından adeta bir seramik üretimi gibi ele alınmış ve bezenmiştir. John Boardman, *Greek Sculpture: The Archaic Period*, London 1993, s. 9-10.

¹⁷ Figürün sadece görünen ön yüzünün hazırlanan kalıba basılarak, arka kısmının kabaca düzleştirilmesi Tek Kalıp yöntemidir. Higgins 1967: 3.

¹⁸ Fırınlama sonrasında yapılan renklendirmede kullanılan boyalar tebeşir, alçı taşı, kömür, bakır taşı ve aşı boyalarından elde edilmiştir. Vücut ve kıyafetlerde gerçekçi görünümüleri sağlayacak natürel renkler tercih edilmiştir. Figürlerin saçlarında genellikle farklı tonlarda kahve rengi kullanılmıştır. Erkeklerin tenleri bronz, kadınlarıki açık sütlü kahve ya da krem rengidir. Giysilerde beyaz astar üzerinde genellikle pembe renk kalıntıları gözlemlenmiştir. Lucilla Burn, Reynold Higgins, *Catalogue of Greek Terracottas in the British Museum III*, London 2001, s. 20.

ile birlikte mezar hediyesi olarak da kullanılmaya başlamıştır¹⁹. Ayrıca pekçok örneğin çağlar boyunca günlük yaşam içinde rolü bulunan oyuncak ya da süs eşyası gibi işlevsel ürünler olarak kullanıldığı bilinir. Metropolis terrakottalarını da bu temel fonksiyonlar içinde değerlendirmek mümkündür. Mevcut parçalar ayrıntılı alt gruplar oluşturmuştur. Bu grupların en önemli bölümünü elbise ve gövde parçaları oluşturur, kadınlar ve erkekler, mitolojik figürler, hayvan figürleri, oyuncaklar ve kaideler diğer tiplerdir (Grafik 2).

Grafik 2: Eserlerin konu dağılımı

Ancak pişmiş toprak heykelciklerin Metropolis'deki en yaygın kullanım alanını insanların bireysel inanç yapıları belirler. Küçük, hafif ve ekonomik eserler olarak tanrı ve tanrıçalara sunulmak üzere rağbet gören adak eşyalarıdır. Çoğunlukla minyatür tanrı ve tanrıçaları betimleyen figürler evlerde, dükkânlarda hatta insanların her zaman yanlarında bulundurduğu koruyucular olarak kabul edilmişlerdir. Şehirlerin koruyucusu olan tanrı ve tanrıçalar adına inşa edilen haşmetli tapınaklar ve kült heykelleri düşüncesine paralel olarak kişilerin kendi inançlarını yansıtan heykelciklerin üretilmiş olması, zengin bir konu ve kompozisyon çeşitliliğinin doğmasına neden olmuştur. Metropolis için de pekçok antik kentte olduğu gibi durum aynıdır. Eserlerin önemli bölümünü mitolojik figürler oluşturur. Ancak bu grup içinde Ana Tanrıça'nın özel bir yeri vardır (Resim 3). Çünkü sadece kent merkezi ve Uyuzdere Mağarasında bulunan figürler bile Anatanrıçanın, Metropolis için önemini ortaya koymuş durumdadır. Örneklerin büyük çoğunluğunda Ana Tanrıça tahtında oturmaktadır. Sol elinde tympanon (tef), sağ elinde tören kabı olan bir phiale tutmaktadır. Bu semboller Tanrıça'nın törenleriyle ilişkilidir. Tefi törenlerde çalınan gürültülü müziği, phialesi de ona sunulan sıvı adakları temsil etmektedir. Kucağında çoğu kez sağa doğru

¹⁹ Gül Işın, *Patara Terracottaları: Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*, İstanbul 2007, s. 109.

kıvrılmış bir aslan vardır. Aslan onun vahşi hayvanlar üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir²⁰. Aynı tipteki çok sayıda örnek ve bu eserler ile örtüşen bir kalıp heykelciklerin Metropolis'de üretilerek Antanrıçaya sunulmak üzere hazırlandığını göstermektedir. Anatanrıça şüphesiz Metropolis'de kabul gören bir külte sahiptir. Fakat tanrı ve tanrıçalara ait farklı örnekler kentteki diğer eğilimleri temsil etmektedir. Eserler arasında bulunan Herakles, Hermes, Athena, Tykhe, Aphrodite heykelcikleri Metropolis'in renkli inanç dünyasına işaret eder (*Resim 4, 5*). Komşu kent Ephesos ve koruyucu tanrıça Artemis'e ait heykelciklerin Metropolis'de de bulunmuş olması iki kent arasındaki yakınlığın coğrafi konumları dışında kültürel ilişkiler bakımından da kuvvetli olduğunu gösterir²¹.

Tarihleme

Metropolis'de bulunan pişmiş toprak heykelcikler kazıların başlamasından itibaren sistemli araştırmalar ile tespit edilmişlerdir. Bu sebeple eserlerin dönemlerini belirlemede buluntu yerleri katkı sağlamaktadır²². Nitekim Metropolis'de bulunan eserler ve dönemsel dağılımları kentin tarihi ile paralellik göstermektedir. Kentin planlı bir biçimde şekillendiği dönem M.Ö. 3. yüzyıl başlarıdır. Bu tarih Seleukosların Batı Anadolu'da etkin olduğu bir dönemdir²³. Metropolis'in akropolis çevresinde gelişen bir kent olduğu göz önünde bulundurulduğunda en erken

²⁰ Aygün Ekin Meriç çalışmasında Metropolis'de bulunan aynı tipteki heykelciklerin köken tartışmalarına açıklık getirmiştir. A.E. Meriç'e göre, Ana Tanrıça'nın en etkin betimi haline gelmiş olan Meter tasviri, MÖ. 5. yüzyıl sonlarında Pheidias'ın öğrencisi Agorakritos'un Atina Metroon'u için yaptığı kült heykelidir. Günümüze ulaşmayan bu heykel hakkındaki bilgiler *Plinius*, *Pausanias* ve *Arrianos*'un detaylı anlatımlarından, ayrıca küçük boyutlu kopyalardan öğrenilmektedir. Anlatımlardan anlaşıldığına göre bu heykelde, Tanrıça tahtta oturmakta ve elinde tympanon tutmaktadır. Tanrıça'nın iki yanında, tahtın dibinde, birer aslan yer alır. Meriç 2007:33; Lynn E. Roller, *Ana Tanrıça'nın İzinde*, İstanbul, 2004, s. 151-152.

²¹ Metropolis'in komşu kent Ephesos dışında çevredeki diğer yerleşimler ile de kültürel bağları güçlüdür. Bu etkileri gösteren buluntular ve kaynaklar için bkz. S. Aybek, *Metropolis İonia I: Heykel. Metropolis'de Helenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*, İstanbul 2009, s.125-128.

²² Myrina, Tanagra, Priene, Pergamon, Troia ve Patara gibi kentlerin eserleri üzerinde yapılan benzer çalışmalar da aynı temel üzerinde kurulmuş, eserlerin stil ve üretim tartışmaları net bir biçimde cevaplandırılabilmiştir. D. Burr, *Terra-Cottas from Myrina in the Museum of Fine Arts, Boston, Viyana 1934, s. 24-26*; Gerhard Kleiner, *Tanagrafiguren. Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte*, JdI. 15 Ergh, Berlin 1942, s. 136-204; F. Rumscheid, *Die figürlichen Terrakotten von Priene. Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Parallelbefunde*, Archäologische Forschungen, 22, Wiesbaden 2006, s.194-344; E. Töpperwein, *Terrakotten von Pergamon*, in: E. Boehringer, *Pergamenischer Forschungen 3*, Berlin 1976, s. 183-198; D. Burr Thompson, *Troy. The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period*. Supplementary Monograph III, Princeton 1963, s. 61-66; Işın 2007: 114.

²³ Aybek, Meriç, Öz 2009: 52.

örneklerin aynı yüzyılın sonlarında akropolisde tespit edilmiş olması önem taşımaktadır. Bu eserlerin aynı yüzyıl içindeki Myrina²⁴ ve Tanagra²⁵ örnekleri ile stil benzerliği taşıması da değinilen tarihi destekleyen bir veridir. M.Ö. 2. yüzyılda Metropolis'de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bugün kalıntıları ortaya çıkarılan pek çok yapı bu yüzyıl içinde inşa edilmiş ve kent en canlı günlerini yaşamıştır. Augustus ile başlayan Roma Barışı ve huzur ortamı sayesinde bu hareketlilik M.Ö. 1.yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Nitekim Pişmiş toprak heykelcikler ile birlikte şehre ait diğer sanat eserlerinin büyük bölümü bu yüzyıllar içinde üretilmiştir. Ancak M.S. 17 yılında Tiberius zamanında Batı Anadoluyu etkileyen büyük deprem Metropolis'i de vurmuş olmalıdır. Zira bu yüzyıl içinde kentte bir duraklama olduğu kazılar ve buluntular sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Kentin yeniden canlanması M.S. 2.yüzyıl içinde Traianus zamanına isabet eder ve M.S. 3.yüzyıldaki Got saldırılarına kadar devam eder²⁶. Pişmiş toprak heykelciklerde de gözlemlenebilen bu tarihsel gelişim kazı ve buluntular yardımıyla eserleri tarihsel olarak iki genel gruba ayırmamıza olanak tanımaktadır. Kentin ilk dönemine ait M.Ö. 2.-1. yüzyıl tarihli Geç Helenistik örnekler, kentnin ikinci dönemine ait M.S. 2.-3. yüzyıl tarihli Roma Dönemi örnekleri²⁷.

Sorunlar ve Tartışmalar

Metropolis pişmiş toprak heykelcikleri ile ilgili en önemli tartışma üretim yeri üzerinedir. Eserlerden alınan kil örnekleri ve örnekler üzerindeki analizler malzemenin Metropolis çevresine ait olduğunu göstermiştir (Bkz dipnot 14). Ayrıca üretim aşamasında kullanılan kalıplar bir atölyeye işaret etmektedir. Heykelcikler arasında dikkat çeken Anatanrıça grubu ortak işçilik ve malzeme özellikleri ile hem tartışılan atölye konusunu aydınlatmakta hem de Metropolis'deki Anatanrıça Kültünü kanıtlamaktadır. Uyuzdere Mağarasında bulunan aynı tipte yüzlerce heykelcik²⁸, bu mağaranın kutsal işlevini de ortaya çıkarmıştır. Kent içindeki çalışmalarda bulunan diğer figürler, kendi aralarında sınıflandırılabilir ortak ikonografik özelliklere sahip değildir. Eserler çok farklı temalar içermesine karşın aynı tipten belli bir grubu oluşturabilecek miktarlara ulaşamamıştır.

²⁴ Burr 1934: Katalog.

²⁵ Kleiner 1942: Katalog.

²⁶ Aybek, Meriç, Öz 2009: 53-59.

²⁷ Tüm eserleri kontektleri içinde değerlendirerek varmış olduğumuz sonuçlar da bu tarihleri desteklemektedir. Buradaki limitli metin boyutu içinde 962 esere ait katalog ve buluntu yeri bilgilerini sunmak mümkün olmadığından bir genelleme yapılmıştır. Sonuç olarak eserlerin buluntu yerlerindeki tarihsel gelişim ile paralellik kurulmaya çalışılmıştır.

²⁸ Aygün E. Meriç Anatanrıça heykelciklerini Erken ve Geç olmak üzere iki tipe ayırmıştır. Eserlerin tipolojileri ve tarihlemede rol oynayan ortak özellikleri için bkz. Meriç 2007: 33-38.

Ancak bu tespit dahi bir takım sonuçların çıkarılmasını sağlamaktadır. Örneğin son yıllara kadar Metropolis Akropolü kentin savunma yeri olmasının yanında koruyucu tanrı Ares'e ait tapınağın bulunduğu yer ve kutsal alan olarak düşünülmektedir²⁹. Çalışmalarda tespit edilen yazıtlar ve mimari buluntular bu iddiayı desteklemektedir³⁰. Ancak pişmiş toprak heykelciklerin kutsal alan olarak düşünülen bir yerde yoğunlaşmaması ya da Ares ile ilişkili figürlerin bulunmamış olması tapınak ve kutsal alanın tam olarak bu nokta olup olmadığı sorusunu düşünmeye sevk etmektedir.

KAYNAKÇA

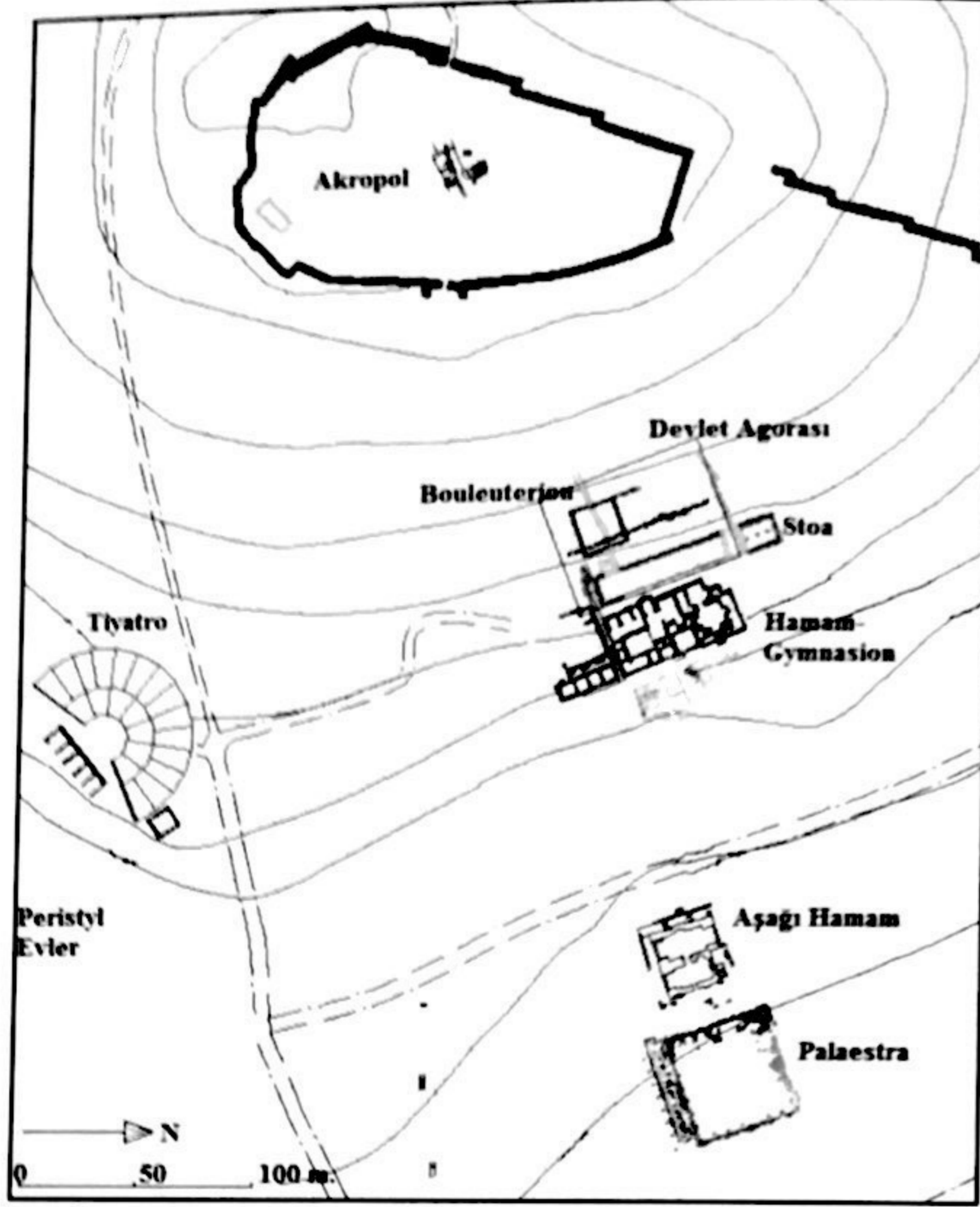
- Aybek, Serdar, *Metropolis İonia I: Heykel. Metropolis'de Helenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*, İstanbul 2009.
- Aybek, Serdar- Meriç, Aygün Ekin- Öz, Ali Kazım, *Metropolis, İoniada Bir Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul 2009.
- Aybek, Serdar- Öz, Ali Kazım- Meriç, Aygün Ekin, "Metropolis 2008 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Sayı: 31, Ankara 2010, s.195-234.
- Boardman, John, *Greek Sculpture: The Archaic Period*, London 1993.
- Burn, Lucilla- Higgins, Reynold, *Catalogue of Greek Terracottas in the British Museum III*, London 2001.
- Burr, Dorothy, *Terra-Cottas from Myrina in the Museum of Fine Arts, Boston, Viyana 1934*.
- Engelmann, Helmut, "Der Kult des Ares im ionischen Metropolis", G.Dobesch-G. Rehrenböck (Hrsg.) içinde, *ÖAW Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften*, 236, Ergänzungsbande zu den tituli Asiae Minoris Nr.14, Viyana 1993, s.171-176.
- Fontrier, Anton M., *Peri tes en Ionia Metropoleos. Mouseion kai vivliotheke tes Euangelikes Scholes*, Smyrne 1876.
- Higgins, Reynold A., *Greek Terracottas*, London 1967.
- _____, *Greek Terracotta Figures*, London 1969.
- _____, *Tanagra and the Figurines*, Princeton 1987.
- Işın, Gül, *Patara Terracottaları:Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*, İstanbul 2007.

²⁹ H. Engelmann, "Der Kult des Ares im ionischen Metropolis", G.Dobesch-G. Rehrenböck (Hrsg.) içinde, *ÖAW Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften*, 236, Ergänzungsbande zu den tituli Asiae Minoris Nr.14, Viyana 1993. s.171-176.

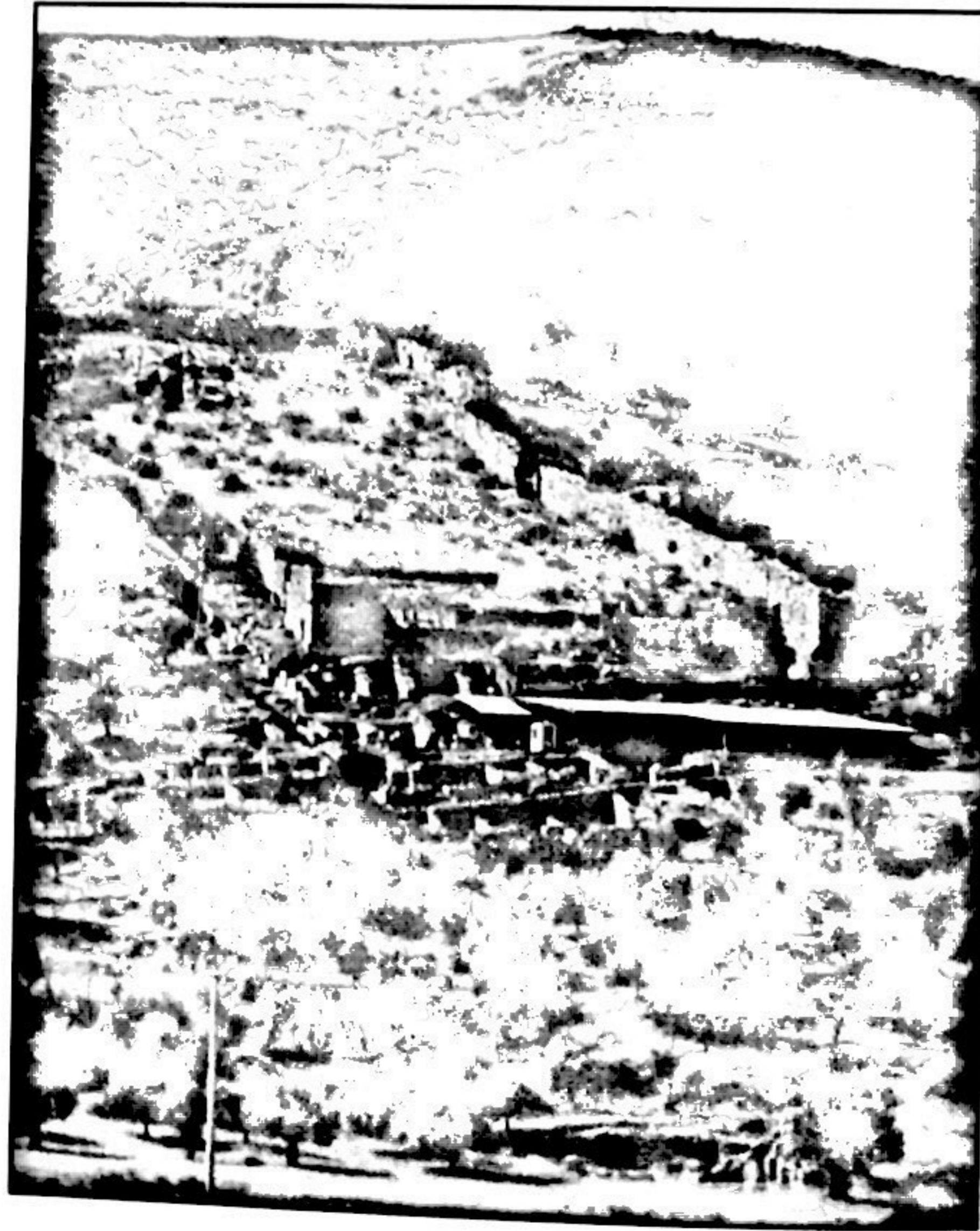
³⁰ Aybek, Meriç, Öz 2009: 131-132.

- Keil, Josef - von Premerstein, Anton, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien*, Wien 1914.
- Kleiner, Gerhard, *Tanagrafiguren. Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte*, JdI. 15 ErgH, Berlin 1942.
- Meriç, Aygün E., *Metropolis Yakınlarındaki Anatanrıça Kült Mağarası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi (Yayınlanmamış), İzmir 2007.
- Meriç, Recep, *Metropolis in Ionien: Ergebnisse einer Survey-Unternehmung in den Jahren 1972-1975*, Königstein/Ts.1982.
- _____, "Torbalı-Metropolis Kazısı 1990", *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Sayı : XIII, Ankara 1992, s. 237-240.
- _____, "1991 Yılı Metropolis Kazısı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XIV, Ankara 1993, s. 365-372.
- _____, "Metropolis Kazısı 1992 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XV, Ankara 1995, s. 419-424.
- _____, "Metropolis 1996 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XIX, Ankara 1998, s. 333-342.
- _____, "Metropolis 1997 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XX, Ankara 1999, s. 335-352.
- _____, *Metropolis; City of the Mother Goddess*, İstanbul 2004.
- Meriç, Recep- Ersoy, Akın (Et. al), "Metropolis 1998 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Sayı: 21, Ankara 2000, s. 227-236.
- _____, "1994 Yılı Metropolis Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XVII, Ankara 1996, s. 37-46.
- _____, "Metropolis 1995 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Sayı: XVIII, Ankara 1997, s. 153-162.
- Meriç, Recep- Öz, Ali Kazım (Et. al), "Metropolis 2000 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Sayı: 23, Ankara 2002, s. 87-98.
- _____, "Metropolis 2002 Yılı Kazı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Sayı: 25, Ankara 2004, s. 293-302.
- _____, "Metropolis 2004 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Sayı: 27, Ankara 2006, s. 249-260.
- Nicholls, Richard V., "Type, Group and Series: A Reconsideration of Some Coroplastik Fundamentals", *Annual of the British School at Athens*, Sayı: 47, 1952, s. 217-226.
- Roller, Lynn E., *Ana Tanrıça'nın İzinde*, İstanbul 2004.

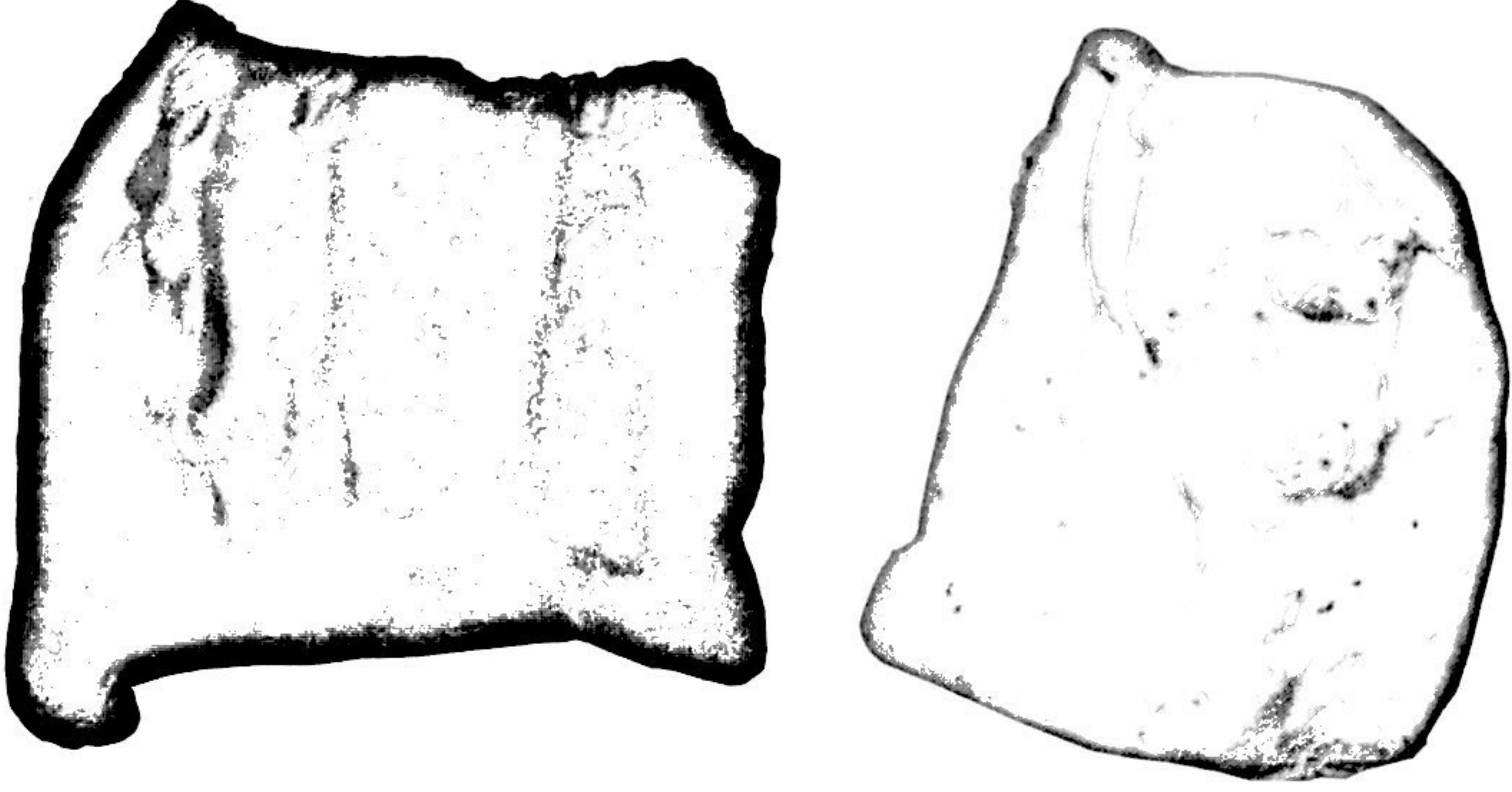
- Rumscheid, Frank, *Die figürlichen Terrakotten von Priene. Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Parallelbefunde*, Archäologische Forschungen 22, Wiesbaden 2006.
- Spon, Jocop- Wheler, George, *Reisen durch Italien. Griechenland und die Morgenländer*, Berlin 1713.
- Texier, Charles, *Asie Mineure. Description Geographique, Historique et Archeologique*, Paris 1862.
- Thompson, Dorothy B., *Troy. The Terra Pcotta Figurines of the Hellenistic Period. Supplementary Monograph III*, Princeton 1963.
- Töpperwein, Eva, *Terrakotten von Pergamon*, in: E. Boehringer, *Pergamenischer Forschungen* 3, Berlin 1976.

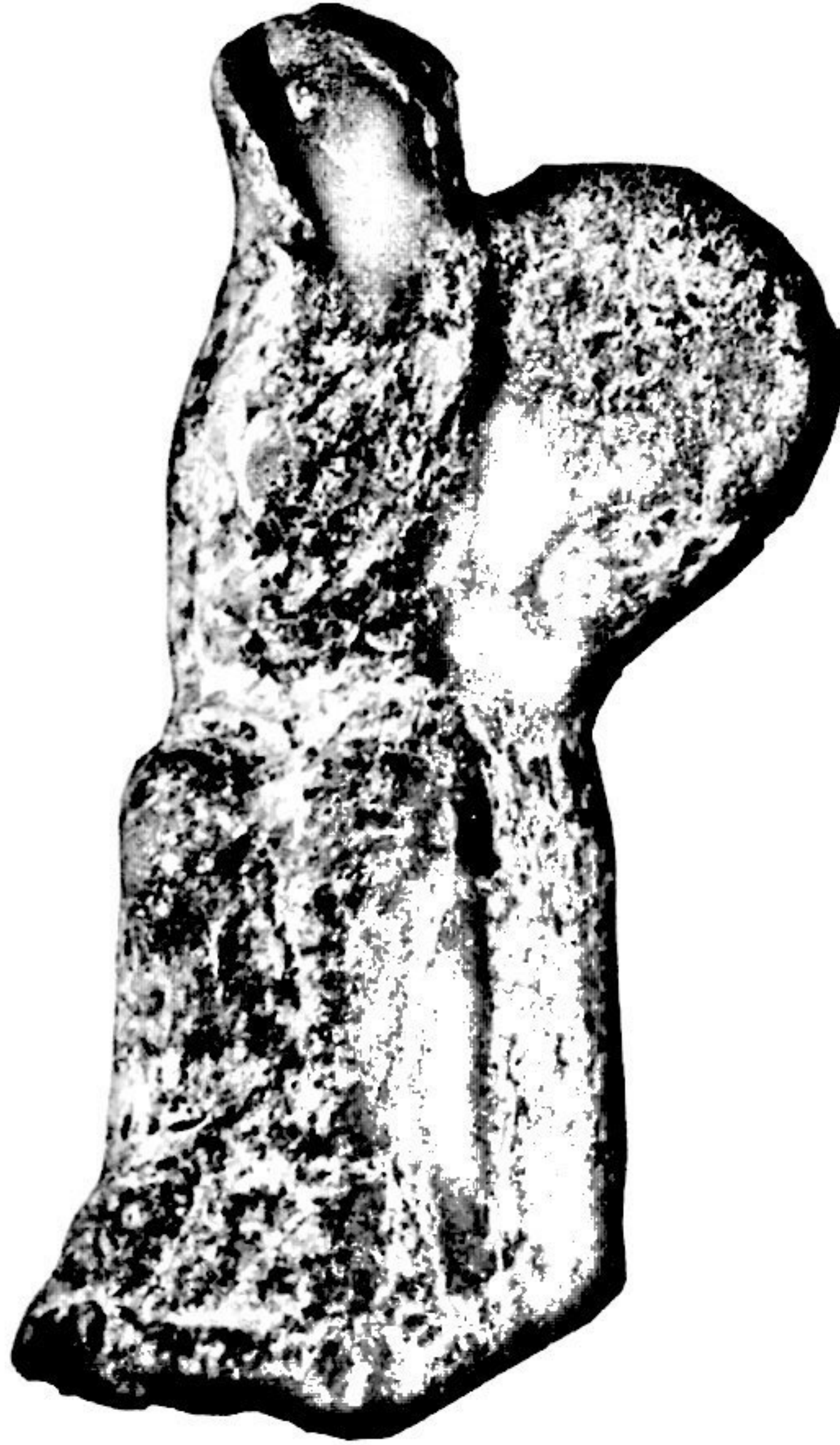
Plan 1. Metropolis Kent Planı ve Kazı Alanları

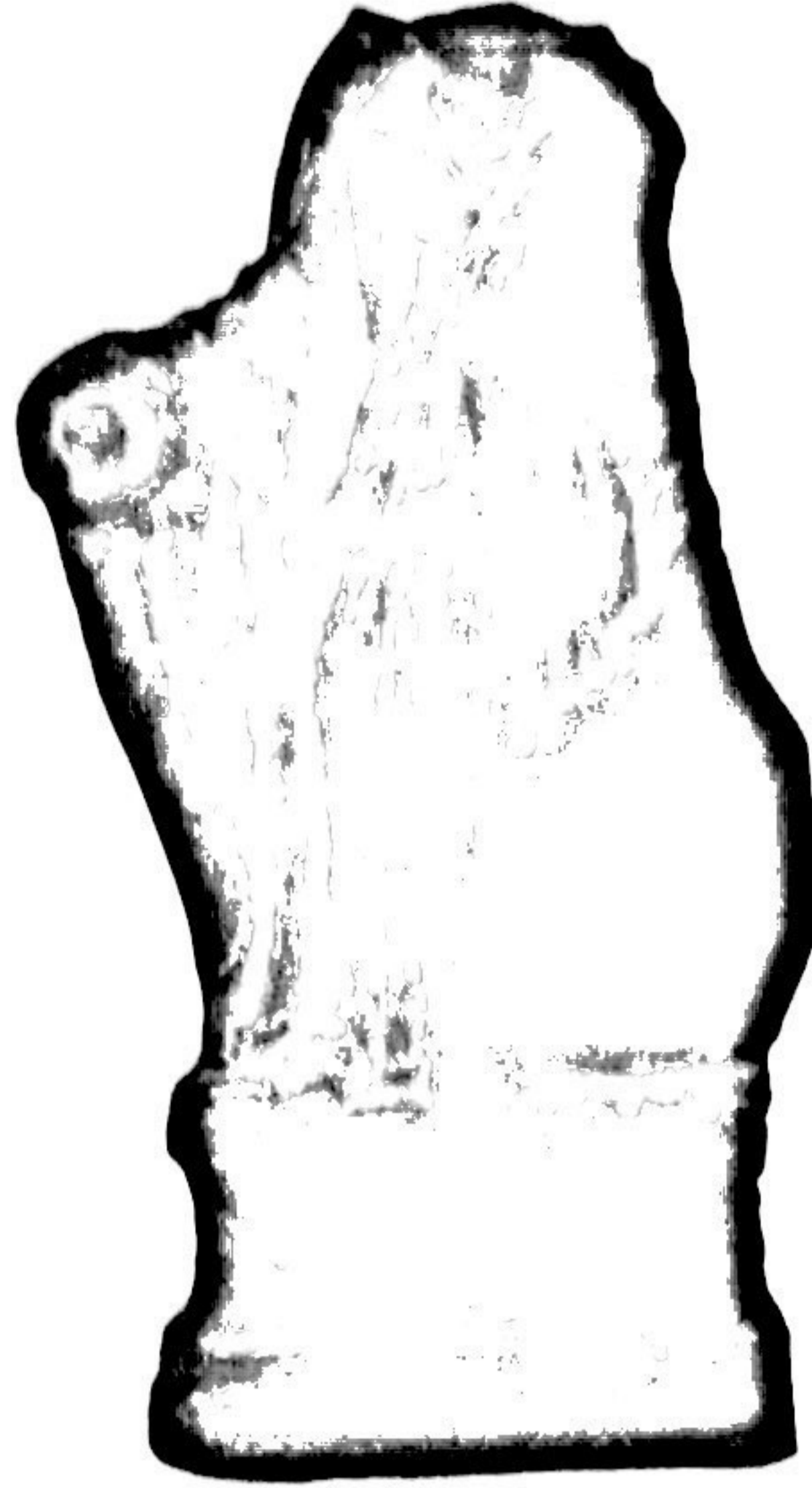
Resim 1. Metropolis Genel Görünümü, Akropol, Orta Kent, Aşağı Hamam

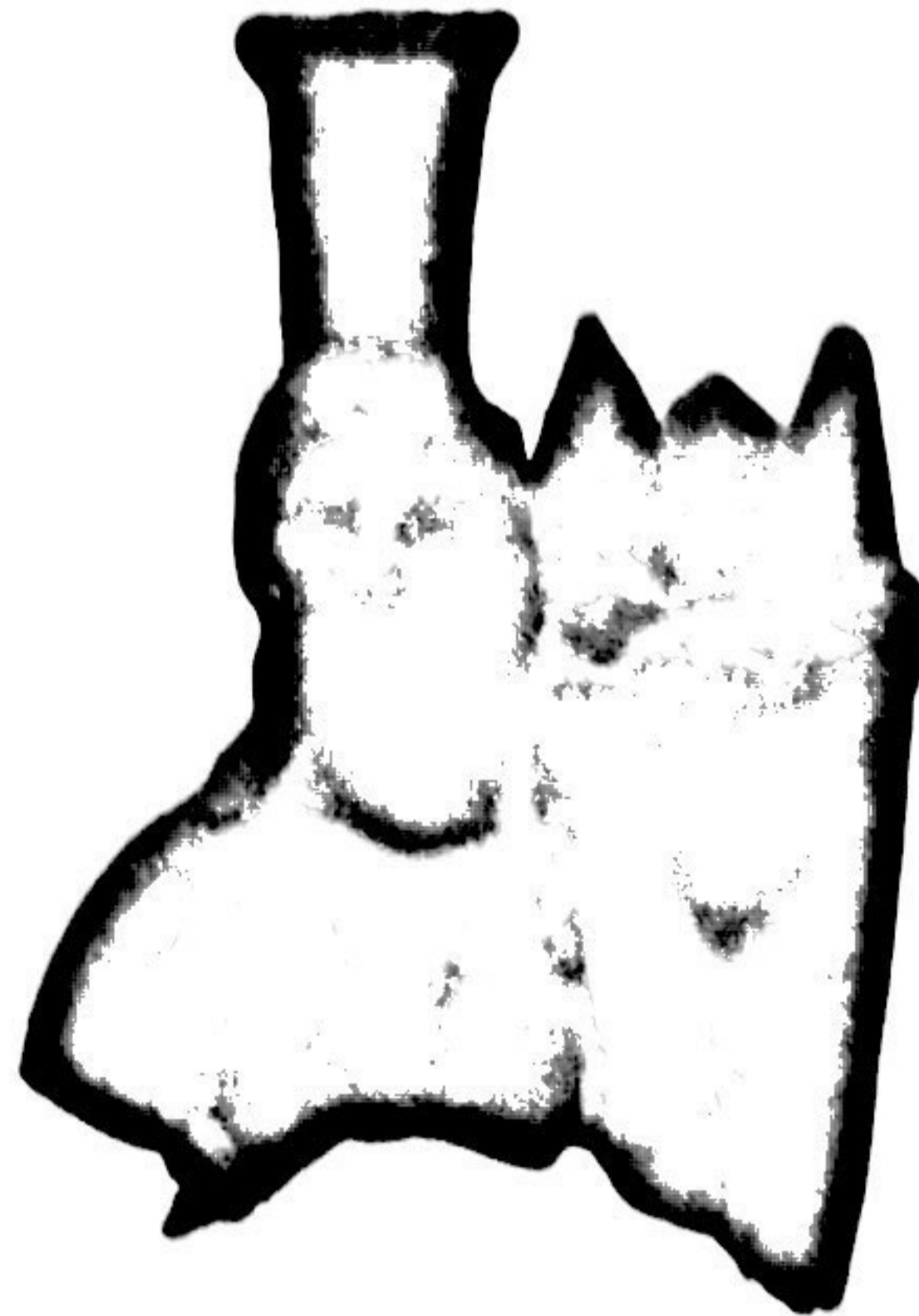
Resim 2. Ayakta, sağ elinde lobut, sol elinde aslan postu ile tasvir edilmiş Herakles Heykelciği, Önyüz kalıbı ve plaster kopya, Akropol.

Resim 3. Anatanrıça Heykelciği, Uyuzdere Mağarası

Resim 4. Athena Heykelciği, Tiyatro

Resim 5. Tykhe Heykelciği, Hamam-Gymnasion